त्रैमासिक परीक्षा 2024–25

कक्षा–10वीं

विषयः– संस्कृत

समयः–03:00 पूर्णांकः–75

निर्देशाः– 01. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्या सन्ति।

02. प्रश्नानां सम्मुखे अंकाः प्रदन्ताः।

03. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायामेव लेखनीयानि।

प्रश्नः–01. उचित विकल्पं चित्वा लिखत? 6

01. 'बालकस्य' इति रूपं विभक्तेः अस्ति।
अ. प्रथमा ब. सप्तमी स. तृतीया द. षष्ठी

02. "बालिकया" इति रूपं विभक्तेः अस्ति।
अ. प्रथमा ब. द्वितीया स. तृतीया द. चतुर्थी

03. द्वितीया विभक्तेः रूपं अस्ति?
अ. साधुम् ब. कविः स. राज्ञा द. अहम्

04. "रामाभ्याम्" इति पदं कस्य वचनस्य अस्ति?
अ. एकवचन् ब. द्विवचनम् स. बहुवचनम् द. कोऽपि न

05. .... जीवनं दुर्वहं जातम्?
अ. प्र ब. परा स. अत्र द. तत्र

06. प्राकृतिक वातावरण क्षणं सञ्चरणम् .... लाभदायकं अस्ति।
अ. अपि ब. भवति स. अस्ति द. सम्

प्रश्नः–02. शुद्धवाक्यानां समक्षं "आम्" अशुद्ध वाक्यानां समक्षम "न" इति लिखत। 6

01. "पश्यन्ति" इति पदे पश्य धातु अस्ति।
02. "भवन्ति" इति धातुरूपे एक वचनम् अस्ति।
03. "गमिष्यति" इति पदे लृट् लकारः अस्ति।
04. "अत्याचारः" इति पदे 'आ उपसर्ग अस्ति।
05. "उपवनाम्" इति पदे "उप"उपसर्गः अस्ति।

प्रश्नः–03. युग्ममेलनं कुरुत– 6

क. महावृक्षः	–	यण सन्धिः
ख. उद्यम्	–	बहुव्रीहिः समासः
ग. दशाननः	–	उद्यमेन समः
घ. हिमालयः	–	गुण सन्धि
ङ नर+इन्द्रः	–	दीर्घ सन्धि
च. अत्याचारः	–	महान् चासौ वृक्षः

प्रश्नः–04. एक पदेन उत्तरं लिखत ? 6

क. "आगत्य" इन्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति।
ख. "कृ+क्त्वा" इन्यस्य पदं भवति।
ग. "नेतुम्" इति पदेकः प्रत्ययः अस्ति।
घ. बुद्धिमती कुत्र व्याघ्रं ददर्श।
ङ कुशलवौ कम् उपसृन्य प्रणमतः।
च. मनुष्याणां महान् रिपुः कः।

प्रश्नः–05. पदत्तै, शब्दैः रिक्त स्थानानि पूरयत? 6
(विपन्तौ, विद्याधनं, गीतानि, शुद्धम्, भार्या, स्मालम्)

https://www.mpboardonline.com

क. पिता पुत्राय बाल्ये ________ यच्छति।
ख. मधुराणि गीतानि इन्यनयोः पदयोः ________ विषेष्य पदं अस्ति।
ग. "आम्रम्" इत्यस्य पर्याय पदम् ________ अस्ति।
घ. "पत्नी" इत्यस्य पर्याय पदम् ________ अस्ति।
ङ. "दूषितम्" इत्यस्य विलोम पदम् ________ अस्ति।
च. सम्पन्तौ इत्यस्य विलोम पदं ________ अस्ति।

अधोलिखितानां प्रष्नानांम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत?

प्रष्नः—06. अत्र जीवितं कीदृशं जातम्। 2

अथवा

सर्वदा सर्व कार्येषु का वलवती।

प्रष्नः—07. कस्मात् कारणात् महानगरेषु संस्मरणं कठिनं वर्तते? 2

अथवा

कवेः किमर्थं प्रकृतेः शरणं इच्छति।

प्रष्नः—08. कृषकः किं करोति स्म। 2

अथवा

माता सुरभिः किमर्थम् अश्रुणि मुञ्चति स्म? 2

प्रष्नः—09. केन समः बन्धुः नास्ति।

अथवा

बसन्तस्य गुणं कः जानाति।

प्रष्नः—10. कुशलवयोः वंशस्यकर्ता कः। 2

अथवा

व्याघ्रं किं विचार्य पलुायित।

प्रश्नः—11. रेखड़िकत पदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माण कुरूत (कोऽपि द्वौ) 2
क. सुराधिपः ताम् अपृच्छत।
ख. करूणापरा ग्रही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत्।
ग. महाननगरेषु बाहनानाम् अनन्ताः पड्क्तयः धावन्ति।

प्रष्नः—12. अधोलिखितानि वाक्यानि कः कं प्रति कथयति। (कोऽपि द्वौ) 2
क. जानाम्यहं तस्य नामधेयम्।
ख. सव्यन्धानं न चरित्र्यलोयाय।
ग. भवान् कुतः भयात् पलायितः।

प्रष्नः—13. प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्य पुस्तकस्य सुभाषित एकं लिखत। 2

प्रष्नः—14. अधोलिखितानाम् अशुद्ध कारक वाक्यानां शुद्धिकरणीयाः। (कोऽपि द्वौ) 2
क. रामः सर्प विभेति।
ख. श्री रामं नमः।
ग. अहं मोदकं खादति।
घ. रामः विद्यालयं गच्छसि।

प्रश्नः—15. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाकमानुसारेण लिखत? 2
क. एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यति।
ख. एवमेव वानराः बारं—बार— सिंह तुदन्तिं।
ग. वनस्य दृष्य समीपे एवैका नदी वहाते।
घ. तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति।

प्रश्नः—16. वाच्य परिवर्तनं कुरूत? 2
क. त्वया सत्यं कथितम्। (कर्तृवाच्ये)
ख. भवान् कुतः भयात् पलायित। (कर्मवाच्ये)
ग. कः छायां निवारयति। (कर्मवाच्ये)

प्रश्नः—17. अधोलिखितं गद्यांश सम्यक पठित्वा प्रश्नानाम्। उत्तराणिसंस्कृत भाषायां लिखत।

https://www.mpboardonline.com

अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंह नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्यभार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितृर्ग्रहं प्रति चलिता। मार्गेगहनकानन सा एकं व्याघ्रं दर्श। सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्ट्‌र्यात् पुत्रौ चपेटया प्रहत्य जगाद कथमेकैकषो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरुभः? अयमेकस्ता– वद्विभज्य भुज्यताम्। पष्चादन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते

प्रश्न :–क. देउलाख्यो ग्रामः कः वसति स्म?

ख. तस्य भार्या नाम किम्?

ग. सा कं ददर्ष ?

अथवा

कष्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासति्।
तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुम् अषक्तः च आसीत्।
अतः कृषकः तं दुर्वलं व्रषमं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत।
सः वृषभः ह लमूद्वा गन्तुम शक्तः क्षेत्रे पर्पात।
कुद्धः वृषीवलः तमुन्यापयितुं बहुवारम् यन्नं अकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः भूर्मो पतितों स्वपुत्रं द्रष्ट्वा सर्वधेनुनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रुणि आविरासन्। सुरभेरिमा भवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामप्रच्छत–आये शुभे। किमेव रोदिर्षि? उच्चताम:"इति साच–" https://www.mpboardonline.com

विनिपातो न वः कष्चिद दृष्यते त्रिदषाधियः।
अहं तु पुत्रं शोचामि, तेन रोदिमि कोषिकाः।।

प्रश्न :– क. कृषकः काभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नसीत्?

ख. तयोः बलीबर्दयोः एकः कीदृषः आसीत्?

ग. मातृ सुरभेः नेत्राभ्यां कानि आविरासन्?

प्रश्न :–18. अघोलिखित गद्यांष सम्यक् पठित्वा प्रष्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत– 3

गुणीगुणं वेन्ति न वेन्ति निर्गुणोः।
बली–बलं वेन्ति न वेन्ति निर्बलः।।
पिको बसन्तस्य गुणं न वायसः।
करी च सिंहस्य वलं न मूषकः।।

प्रश्न :– क. कः गुणं वेन्ति?

ख. बलं कः न वेन्ति?

ग. कः बसन्तस्य गुणं न वेन्ति?

अथवा

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थों महान् रिपुः।
नास्त्युद्यमसमों वन्धुः कृत्वां यं नावसीदति।।

प्रश्न :– क. किं शरीरस्थों महान रिपुः?

ख. आलस्यं हि केषां शरीरस्थो महान् रिपुः?

ग. कस्य समो वन्धुः नास्ति?

प्रश्न :–19. अधोलिखितं नाट्यांष सम्यक् पठित्वा प्रष्नानाम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत– 3

(सिंहासनस्म रामः। ततः प्रविषतः विदूषकेनोपदिष्य मान मार्गौ तापसौ कुषलवौ)

विदूषकः– इतन्इत आर्यो।

कुषलवौः– (रामम् उपसृत्य प्रणमतःच) अपिकुषलं महाराजस्य?

रामः– युष्मत् दर्षनात् कुषलमिव। भवतोः किं वयमत्र कुषलप्रष्नस्य भाजनम् स्व, न पुनरतिभिजन समुचितस्य कण्ठाष्लेषस्य। (परिष्वज्य) अहो हदृयग्राही स्पर्षः (आसनार्थमुपवेषयति)।

उभौ– राजासनं खल्वेतत्, न युक्त मध्यासितुम्।

रामः– सव्यवधानं च चारित्र्यलोपाय। तस्मादङ्क व्यवहतिमध्यास्यतां सिंहासनम्।

प्रश्न :– क. ततः कौ प्रविषतः?

ख. अहो कथं स्पर्षः?

ग. राजासनं खल्वेतत्?

अथवा

https://www.mpboardonline.com

प्रकृतिमाता– अहं प्रकृतिमाता युष्माकं सर्वेषां जननी यूयं सर्वे ।.य मे प्रिया। सर्वेषामेव मत्कृते महत्वं विद्यते यथा समयम् न तावत् कलहेन समयं वृथा यापयन्तु अपितु मिलित्वा एव मोदध्वं जीवनं च रसमयं कुरुध्वम्। तदथा कथितम्–

प्रजासुखे सुखंराज्ञः प्रजानां च हिते हितम्।
नात्मप्रियं हितं राज्ञः प्रजानां तु प्रियं हितम्।

अपि च–

अगाधजल सञ्चारी न गर्व याति रोहितः।
अङ्गुष्ठोदक मात्रेण शफरी फुर्फुरायते।।

अतः भवन्तः सर्वेऽपि शफरीवत एकैकस्य ग्गस्य चर्चा विहाय, मिलित्वा प्रकृति सौन्दर्याय वन रक्षावै च प्रयतन्ताम्।

प्रश्न :– क. अहं प्रकृति केषां जननी?

ख. राज्ञः सुखं कस्मिन्?

ग. कस्य प्रजानां हिते हितम्?

प्रश्न :–20. स्व वार्चास्य कृते अवकाषार्थम् स्वं प्राथना पत्रम् लिखत। 4

अथवा

मित्राय स्व अध्ययनस्य वर्णयन् एकं पत्रं लिखत।

प्रश्न :–21. अधोलिखितम् अपठितं गद्यांष सम्मक् पठित्वा प्रष्नानांम् उत्तराणि संस्कृत भाषायां लिखत? 4

सतां सज्जनानां, सङ्गतिः सम्पर्कः संसर्गो वा सत्सङ्गति इति कथ्यते। वस्तुतः सत्सङ्गत् एवं मानवः समुन्नतो भवति। सज्जनानी संसर्गेण जनः सज्जनः भवति। दुर्जनानां संसर्गेण च दुर्जनः भवति। स्थाने एवोक्त् "संसर्गजा दोष गुणा भवन्ति" इति। अतः स्वमुन्नतिं इच्छता जनने सर्वदा सतामेव सङ्गतिर्विधेया।

प्रश्न :– क अस्म गद्यांषस्य शीर्षकं लिखत?

ख. केन जनः सज्जनः भवति.।

ग. स्व समुन्नतिम् इच्छताजनेन किं करणीमम्ट।

घ. गद्यांशस्य सारं लिखत?

अथवा

शरीरं धर्मस्य प्रथमं साधनम् अस्ति– शरीर माद्यं खुल धर्मसाधनम्। शरीरस्य आरोग्यं व्यायामेन सिध्यति यः व्यायामं करोति तस्य प्राणमक्तेः आपदः स्वगेव दूरं गच्छन्ति। यायामेन शरीरे शुहरक्त सञ्चार। इन्द्रियाणि सुस्थानि स्वस्थानि च भवन्ति। जठराग्नि दीप्तः भवति। परिवृद्धम् उदर संकोचं गच्छति। मस्तिष्कं उर्वरं भवति आस्मेन लोके जनैः वयोऽनुसारं कोऽपि व्यायामः अवष्यं करणीयः विद्यार्थी जीवने तु व्यायामस्य विषेषः महत्वः अस्ति।
व्यायामेन अपि विद्यार्थिनां भविष्य निर्माणं भवति।

प्रश्नः– क. शरीरं कस्य प्रथमं साधनम्।

ख. मस्तिष्कम् किं भवति।

ग. कानि सुस्थानि स्वस्थानि च भवन्ति।

घ. अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षक लिखत।

प्रश्नः–22. अधोलिखितेषु विषयेषु एकं विषयं स्वीकृत्य शत शब्देषु संस्कृत भाषायां निबंध लिखत? 4

क. संस्कृत भाषायां महत्वम्।

ख. सदाचार।

ग. महाकविः कालिदासः।

https://www.mpboardonline.com